

معرفی نسخه دست نویس
رساله شریفه
حاشیه بر شرح شمسیه
میرسید شریف جرجانی

مریم محمدشفیعی

زندگی نامه علی بن محمد جرجانی استرآبادی

میر سید شریف جرجانی در سال ۷۴۰ ه. ق. در روستای طاغو (باغو) از توابع استرآباد چشم به جهان گشود. وی از ادبا و متکلمین نیمه دوم قرن هشتم و اوایل قرن نهم هجری قمری است. دوران کودکی و محل تحصیل مقدمات علوم، مورد اختلاف است. برخی معتقدند وی در دوران کودکی به همراه خانواده به شیراز کوچ کرد و در آنجا به تحصیل علوم پرداخت و برخی دیگر تحصیلات وی را در زادگاهش استرآباد و بعد قاهره می دانند. این دسته بر این باورند میر سید شریف پس از بازگشت از قاهره به شیراز مراجعت کرد.

میر سید شریف در شیراز مقامی بلند یافت. نا آنجا که در دربار آل مظفر از احترام ویژه ای برخوردار شد و به مدت ده سال در دارالشفای شیراز به تدریس پرداخت. اما با حمله تیمور به شیراز وی به همراه دیگر دانشمندان به سمرقند فرستاده شد و در آنجا مطالعه خود را در انواع علوم ادامه داد. میر سید محمد شریف در سمرقند نیز مقام رفیع خود را حفظ کرد و کرسی تدریس را برپا نمود. گفته می شود که در آنجا با سعدالدین تفتازانی آشنا شد. و به مباحثه و مناظرات علمی مشغول شد و بر او غلبه یافت و وی را شکست داد.

بعد از مرگ تیمور میر سید شریف به سال ۸۰۷ ه. ق. خود را به شیراز رساند و حوزه ی درس خویش را مجدداً آغاز کرد و شاگردان زیادی را پرورید. از آن جمله پسرش «شمس الدین محمد بن علی جرجانی» متوفای ۸۳۸ ه. ق. را می توان نام برد. همچنین «مولانا حسن شاه بقال»، «سعدالدین اسعد دوانی»، «محبی الدین محمد کوشکناری انصاری»، «نورالدین علی بن ابراهیم جویمی شیرازی»، «خواجه علی چاکردیزی سمرقندی»، «محمد حاجی بن شیخ عمر بن محمود»، «شهاب الدین ابوالعباس احمد بن محمود»، «خواجه حافظ شیرازی»، «جلال الدین محمد بن عبدالعزیز» و ... از شاگردان نام آور میر سید شریف هستند.

میر سید شریف از پژوهشگران پرکاری است که آثار و تالیفات ارزشمندی را عرصه های گوناگون علمی از خود برجای نهاده است. میر سید شریف جرجانی در توضیح و تشریح مسائل مشکل

قدرت قلم ویژه ای داشت. زبان تالیفات وی نیز ساده و شیرین است. وی در علم کلام معتقد به حاشیه نویسی و تشریح آثار بزرگان کلام فلسفه بوده و بسیاری از آثار خود را به آن زمینه اختصاص می داده است. تالیفات میر سید شریف جرجانی دو بخش جداگانه را دربر می گیرد یکی کتابهای مستقل درباره علوم گوناگون و دیگری شرح های وی بر کتب دیگران.

سرانجام میر سید شریف جرجانی پس از عمری تلاش علمی در سال ۸۱۶ ه. ق. در شیراز وفات یافت.

آثار و تالیفات میرسید شریف جرجانی

تاکنون بیش از ۹۴ اثر برای میر سید شریف شناسایی شده است. که به چند اثر از ایشان اشاره می کنیم.

۱. «آفریده اول» این کتاب گزیده ای از نوشته ها و گفته های میرسید شریف جرجانی درباره آفریده اول می باشد.

۲. «الاجناس و الفروق (الاجناس فی الفروع)» این کتاب نوشته ابوالعباس احمد بن محمد ناطقی طبری است که میرسید شریف آن را منظم و مدون کرده است.

۳. «اسکندریه» رساله اسکندریه یا اسکندرنامه یا اجوبه لاسئله الاسکندر، این کتاب پاسخهای میر سید شریف به پرسشهای «امیرزاده اسکندر» نوه ی «تیمور گورکانی» می باشد.

۴. «اسلام، ایمان، اعتقاد و مذاهب (عقاید اهل سنت)»، اثر دیگری از سید میر شریف درباره عقاید اهل سنت می باشد که برخی با عنوان «عقاید اهل سنت» و برخی با عنوان «اعتقادیه» موجود می باشد.

۵. «رساله فی اصول الحدیث» یا «اصول حدیث» برخی این اثر را «الدیباج المذهب فی معرفه اصول الحدیث» یا «مختصر اصول الحدیث و فن اصول الحدیث» دانسته اند.

۶. «الامثله» (امثله و شرح امثله)، کتاب ساده و مختصری است در علم صرف که میر سید شریف آن را به زبان فارسی نگاشته است.

۷. «تحقیق کلیات»، رساله ای درباره کلیات و به زبان عربی می باشد.

۸. «تحقیق نفس الامر»، رساله مختصری است در تحقیق نفس الامر یا واقع الامر.

۹. «ترجمان در لغات قرآن»، میر سید شریف ترجمان را در شرح و معنی لغات قرآن نوشته است. در این اثر معادل های فارسی و ساده ی هر یک از لغات و کلمات قرآن را به ترتیب لغات مندرج در سوره ها آورده است.

۱۰. «تقسیم العلوم»، رساله مختصری است از میر سید شریف جرجانی که علوم را از چهار روش اهل منطق و فلاسفه، تقسیم کرده است.

۱۱. «جامع التعلیلات»، میر سید شریف جرجانی این رساله را در صرف و نحو به زبان عربی نوشته است.

۱۲. «حاشیه بر المطول تفتازانی»، این اثر شرحی است بر کتاب «مطول» اثر معروف سعدالدین مسعود تفتازانی در علم معانی و بیان می باشد.

۱۳. «حاشیه الجرجانی علی التصدیقات شرح الشمسیه»، میر سید شریف جرجانی حواشی متعددی بر شرح شمشیه دارد. از جمله بر مبحث تصدیقات «شرح شمشیه» نگاشته است.

۱۴. «حاشیه الوافیه فی شرح الکافی»، «وافیه» شرح دیگری است بر «کافی ی» که توسط همشهری «رضی الدین استرآبادی»، یعنی «رکن الدین حسن بن محمد حسینی استرآبادی» مشهور به «ابن شرف شاه» نوشته شده است.

۱۵. «حاشیه بر شرح محاکمات (حاشیه بر شرح الاشارات و التنبیهات)»، «قطب الدین رازی» کتابی با عنوان «محاکمات» نوشته و در آن کتاب میان آرای «فخرالدین رازی» و «خواججه نصرالدین طوسی» داوری کرده است. از آنجا که آرای این دو تن در «شرح» «الاشارات و التنبیهات» با آرای «ابن سینا» اصطکاک دارد، لذا شرح محاکمات به نوعی شرح بر «اشارات و تنبیهات» نیز محسوب می گردد. میر سید شریف جرجانی بر «شرح محاکمات» حاشیه نوشته و توانایی خود را در توضیح دیدگاههای سه دانشمند یاد شده به نمایش گذاشته است. و آثار متعدد دیگر.

رساله شریفه

تعدادی از آثار میر سید شریف جرجانی به صورت نسخه دست نویس در بخش نسخ خطی مومسه فرهنگی میرداماد وجود دارد که یکی از آنها نسخه ی دست نویس «رساله شریفه» است که در سطور زیر به معرفی آن خواهیم پرداخت.

کتاب شناسی

«نجم الدین علی بن عمر کاتبی قزوینی» کتابی در موضوع منطق با عنوان «شمسیه» برای «خواجه شمس الدین جوینی» نوشته است که مورد توجه بسیاری از علما واقع شده و بر آن شروح و حواشی متعددی نوشته اند. یکی از این شروح «تحریر القواعد المنطقیه» نوشته «قطب الدین محمد رازی» است. میر سید شریف جرجانی، بر این شرح خصوصا بر فصل اول آن «التصورات» حاشیه نگاشته است. او در این حاشیه علاوه بر توضیح و شرح نکات مهم، گاهی به تصحیح متن نیز پرداخته است. از این روی حاشیه میر سید شریف برای دانش پژوهان حوزه های علمیه از اهمیت خاصی برخوردار است. شمسیه و شرح آن از کتب منطقی معروفی است و در بین طلاب قدیمی معروفیت تام دارد. این کتاب از سوی بزرگان چندی حاشیه خورده است که از آن جمله حاشیه میر سید شریف است. در این حاشیه مطالب متن به صورت قال و حاشیه به صورت اقول می آید. نوشته های حاشیه بسیار پر مغز و حاوی دقائق فلسفی می باشد.

نسخه شناسی

از این رساله نسخه های متعددی در کتابخانه های عمومی و خصوصی وجود دارد. این اثر در سال ۱۳۰۰ ه.ق. در تهران به چاپ رسیده است. اما از آنجایی که این نسخه توسط یکی از مشاهیر استرآباد تالیف و در مدرسه صالحیه استرآباد به وسیله یکی از طلاب کتابت شده است حائز اهمیت بیشتری می باشد. این نسخه به زبان عربی می باشد.

عنوانهای دیگر نسخه: حاشیه بر شرح شمسیه، رساله شرح شمسیه، حاشیه کوچک، حاشیه شریفی، الشریفیه، حاشیه میر بر شرح شمسیه.

آغاز نسخه: وبه نستعین وبه بسم الله الرحمن الرحیم. قوله و رتبه علی مقدمه و ثلث مقالات و خاتمه اقول هکذا وجد عبارة المتن فی کثیر من النسخ و الصواب ان لفظ ثلث ههنا زیاده وقعت سهوا من قلم الناسخ و یدل علی ذلك

انجام نسخه: لان الشیخ رئیس قد صرح فی الشفا بان التصدیق بوجود الموضوع من المبادی التصدیقیه. فلا یكون ایضا جزء علی حده بل مندرجا فی المبادی التصدیقیه والله اعلم بالصواب والیه المرجع و المآب.

انجامه: تمه الرساله الشریفیه فی المدرسه الصالحیه علی ید اقل الطلاب محمد حسینی دنگلانی المکی فی ثانی عشر فی شهر جمادی الاخر فی شهر استرآباد صاغه الله علی التصرفه و القاد فی سنه اثنی و اربعین و ماتین بعد الالف من الحجره النبویه المصطفویه سنه ۱۲۴۲ ه.ق.

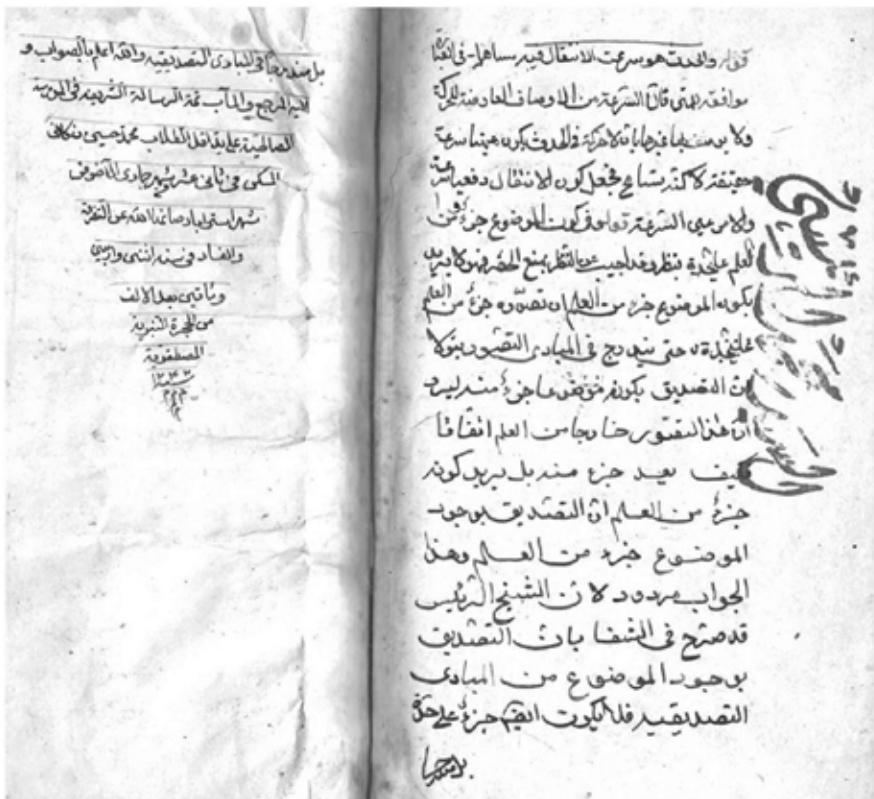
خط: نسخ. کاتب: محمد حسینی دنگلانی. تاریخ کتابت: ۱۲ جمادی الاخر ۱۲۴۲ ق. محل کتابت: مدرسه صالحیه استرآباد. جنس و رنگ کاغذ: فرنگی نخودی آهار مهره. تعداد اوراق: ۱۰۵ برگ (۲۱۰ صفحه)، متن کتاب از صفحه یک پشت شروع شده و تا صفحه ۱۰۵ رو خاتمه یافته است. اندازه اوراق: CM (۱۱×۲۱). تعداد سطور در هر صفحه: ۱۷ سطر. اندازه بخش مسطور: CM (۷×۱۴). صفحات بدون شماره گذاری و دارای رکابه است. عنوانین قوله

و اقول در کل متن نسخه و خط کشی بالای برخی کلمات: شنگرف. جلد: مقوا با روکش تیماج قهوه ای سوخته. قطع نسخه: رقعی. حاشیه: در حاشیه نسخه توضیحات متن نوشته شده است.

در اکثر صفحات نام اهدا کننده و مهر بیضوی: «السید محمد رئیسی» وجود دارد. [سید محمد رئیسی (ه.ش. ۱۳۹۰-۱۳۲۸) فرزند آیت الله سید علی و نوه سید مصطفی رئیس الذاکرین از روحانیون معروف و بنام منطقه استرآباد می باشد]

آسیب های نسخه

لبه های اوراق و بخشهایی از گوشه چپ فوقانی در صفحات آغازین نسخه دچار خشکی و شکنندگی شده، اسیدی شدن کاغذ در صفحات نخستین، وجود لکه های قهوه ای در اکثر اوراق، پراکندگی مرکب در برخی از صفحات بر اثر رطوبت انگشتان دست، آب خوردگی در برخی از اوراق انتهایی نسخه مشاهده می شود. برخی از اوراق وصالی شده است. این نسخه یکی از نسخ خطی مجموعه اهدایی مرحوم سید محمد رئیسی گرگانی (ه.ش. ۱۳۹۰-۱۳۲۸) به موسسه فرهنگی میرداماد در سال ۱۳۹۰ می باشد. که در گنجینه نسخ خطی و سنگی موسسه فرهنگی میرداماد نگهداری می شود.

شمسیه داماد